

AFET SONRASI SIVIL TOPLUM YARDIMLARININ KOORDINASYONU

FARUK TAŞCI

SETA | ANALİZ

MART 2023 · SAYI 382

AFET SONRASI SİVİL TOPLUM YARDIMLARININ KOORDİNASYONU

FARUK TAŞÇI

COPYRIGHT © 2023

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik [fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.] yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-8322-44-6

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

34050 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstraße 1, 10117 Berlin GERMANY

berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM

Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	9
AFETLERDE SIVIL TOPLUM TECRÜBESİ VE TÜRKİYE	9
AFETLERDE STK YARDIMLARININ KOORDINASYONU	11
İNSANİ YARDIM STK'LARININ KOORDINASYONU	13
SONUÇ	16
EK - TÜRKİYE'NİN SIVIL TOPLUM GÜCÜ VE SOSYAL POLİTİKA ALANI	17

YAZAR HAKKINDA

FARUK TAŞÇI

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde (2005), yüksek lisansını (2007) ve doktorasını (2011) İstanbul Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde bitirmiştir. Aynı bölümde 28 Aralık 2020'den bu yana profesör olarak görevini sürdürmektedir. *Sosyal Politikalarda Can Simidi: Sosyal Yardım* (2010), *Sosyal Politika Ahlakı* (2012, 2017), *Türkiye'de Sosyal Politika ve Dönüşüm: Zihniyet, Aktörler ve Uygulamalar* (2017), *Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar: Tarih, Yaklaşım ve Uygulama* (2018), *Bir Şehrin Sosyal Politika Yönetim Rehberi: Esenler Örneği* (Ortak, 2019), *Sosyal Refah: Bütüncül Bir Perspektif* (2020), *Sabahattin Zaim: Ahlak, Fikir ve Aksiyon* (2021) ve *Uluslararası Öğrencilerin Türk Diline Uyumları: İstanbul Üniversitesi Örneği* (Ortak, 2022) adlarında telif kitaplarının yanında *Türkiye'de Sosyal Politika Aktörleri: Zemin ve Uygulama* (2017), *Sabahattin Zaim ile İktisat, Toplum ve Siyaset* (2019), *İnsan, Toplum ve İktisat: Sabahattin Zaim Düşüncesinin Ana Hatları* (2020) ve *Türkiye'de Sosyal Siyaset Alanının Oluşumu: İstanbul Üniversitesi Geleneği* (2021) adlarıyla kitap editörlükleri ve *Devletin Ekonomideki Rolü: İslami Bir Bakış Açısı* (2018) çevirisi bulunmaktadır. Taşçı'nın sosyal politika alanında birçok ürünü bulunmakta ve İslam'da ekonomi ve şehir gibi konular ile de ilgilenmektedir.

ÖZET

Bu analizde afetlerde sivil toplum tecrübesinin önemi, Türkiye'deki insani yardım STK'larının koordinasyonunun gerekliliği ve bunun ise otomasyon destekli ortak bir ağ kurulmasıyla sağlanabileceği konuları incelenmektedir.

Afetzedelere yönelik başta kamu (hükümet kurumları ve belediyeler) olmak üzere sivil toplum kuruluşları (STK), özel sektör ve gönüllü kişiler ile uluslararası kurum ve kuruluşlar destekler sunmaktadır. Desteklerin önceliği arama kurtarma faaliyetleri olsa da destekler bir müddet sonra insani yardımlar olarak devam etmektedir. İşte bu noktada STK'ların işlevleri önem kazanmaktadır.

Türkiye'de STK'ların sayısı 107 bin 417 olmakla beraber sosyal politika alanı ile ilgili olanların oranı derneklerde yüzde 7,84'e, vakıflarda ise yüzde 79'lara tekabül etmektedir. Bunlar içerisinde insani yardım yapabilme gücü fiilen olanların oranı daha da düşük durumdadır. Bununla birlikte afet dönemlerinde gönüllülük hassasiyetinin öne geçmesine bağlı olarak insani yardımda olmayan veya olsa dahi yeterince aktif olmayan STK'ların sahaya dahil ile afetlerde STK yoğunluğu kendini göstermektedir. Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremleri sürecinde de durum böyle olmuş ve resmi açıklamalara göre 2 bine yakın STK sahada insani yardım sürecinin bir parçası halinde hareket etmiştir.

1999 Marmara ve 2011 Van depremleri örneklerinde de STK'ların belirgin şekilde koordinasyon sorunu yaşadığı gözlemlenmiştir. Koordinasyon sorununun sonucu olarak mükerrerlik başta olmak üzere faydaların yanında aksaklıklar ve başka sorunlar çıkmaktadır.

Bunları aşma adına otomasyon destekli ortak bir ağ kurulması elzemdir. Bu ortak ağ aşağıda sıralanan görev/işlev temelli olmalıdır:

- Afetlerde insani yardım anlamında belli başlı işlev/görev alanları olmalıdır.
- Her bir görev alanı bir grup STK'ya zimmetli olmalıdır.

- Her bir grupta ne kadar ilgili STK'nın olacağı konusu sabit olmayıp gerekli tecrübe ve yetkinlik çalışmalarından sonra belirlenen sayıda olmalıdır.
- STK gruplarının kendi içlerinde de belli bir sistematik işleyiş söz konusu olmalıdır.
- STK grupları arasında iş birliği veya geçişkenlikler olmalıdır.
- STK gruplarının arasındaki koordinasyonu sağlamak için “Afetlerde İnsani Yardım STK'ları Koordinatörlüğü” merkezinde bir sistematik olmalıdır.
- STK'ların akredite edilmesi, akredite edilen STK'ların hangi grupta yer alacağını tayin edilmesi, her bir gruptaki koordinasyonun hangi STK'da olacağını belirlenmesi ve Afetlerde İnsani Yardım STK'ları Koordinatörlüğünün yönetim yapısı afet öncesinde planlanmalıdır.

GİRİŞ

Dünyada her yıl farklı türlerde birçok afet meydana gelmekte ve bunların sonucunda başta ölüm olmak üzere birçok kayıp yaşanmaktadır. Örneğin 1980-2005 arasındaki afetlerin sonucunda yaklaşık 3 milyon 300 bin insan ölmüştür.¹ Merkezi Kahramanmaraş olan ve on bir ilde yıkıcı etkiler meydana getiren 6 Şubat 2023 depremlerinde ölenlerin sayısı 44 bin 374 olarak açıklanmıştır.²

Böyle bir atmosferde afetle mücadele konusunda başta hükümetler olmak üzere STK'lar da etkin işlevler yerine getirmektedir. Türkiye'de STK'ların sayısı 107 bin 417 olmakla beraber sosyal politika alanı ile ilgili olanların oranı derneklerde yüzde 7,84'e, vakıflarda ise yüzde 79'lara tekabül etmektedir.³

1 Mehmet Tanyaş, Yavuz Günalay, Levent Aksoy ve Burak Küçük, *İstanbul İli Afet Lojistik Planı Kılavuzu*, (LOGİDER Yayınları, İstanbul: 2013), s. 20.

2 27 Şubat 2023 itibarıyla

3 Detaylar için bkz. "EK - Türkiye'nin Sivil Toplum Gücü ve Sosyal Politika Alanı".

Haddizatında sosyal, siyasi ve ekonomik kalkınma açısından giderek önemi artan bir aktör olarak kabul edilen STK'lar⁴ dezavantajlı grupların hayat kalitelerinin iyileştirilmesi amacıyla hareket eden bir yapılanma olarak görülmektedir.⁵ Afet sonrasında en istenmeyen sonuçlardan biri de STK'ların hayat kalitelerini iyileştirmeyi amaçladığı bu dezavantajlı grupların ihmal edilmeleridir. Bu açıdan afet sonrasında STK'ların varlığı, varlık şekli ve varlık derecesi önemli bir mesele olmaktadır.

Bu noktada Türkiye'de 6 Şubat 2023 depremleri ile başlayan süreçte STK'ların deprem bölgelerinde varlığına yönelik bir analiz faydalı olacaktır. Bu analizi ortaya koyarken üç temel soru sorulacaktır:

- Türkiye'nin sivil toplum gücü ne düzeydedir?
- Afet döneminde sivil toplum tecrübesi ne durumdadır?
- Sivil toplum yardımlarının afetlerde koordinasyonu nasıl olmalıdır?

AFETLERDE SİVİL TOPLUM TECRÜBESİ VE TÜRKİYE

Dünya genelinde afet sonrasında STK'ların varlıkları ile ilgili örnekler bulmanın mümkün olduğu not edilmelidir. Örneğin 1994 Northridge depreminde görev alan STK'lar afet sonrasındaki iyileştirme süreçlerinde önemli roller üstlenmiş ve özellikle ihmal edilen dezavantajlı gruplara dönük katkılar sunmuştur. Yine 1985 Meksika depreminde STK'ların kurdukları "mahalle konseyleri" ile yaklaşık 80 bin ailenin ihtiyaçları giderilmiştir. 1995 Büyük Hanşin (Kobe) depreminde de 1 milyondan fazla gönüllü ile STK'lar

4 L. David Brown ve Archana Kalegaonkar, "Support Organizations and the Evolution of the NGO Sector", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, Cilt: 31, Sayı: 2, (2002), s. 232.

5 Bimal Kanti Paul, "Relief Assistance to 1998 Flood Victims: A Comparison of the Performance of the Government and NGOs", *The Geographical Journal*, Cilt: 169, Sayı: 1, (2003), s. 76.

ŞEKİL 1. 6 ŞUBAT DEPREMLERİNDEN SONRA SAHADA FAALİYET YÜRÜTEN STK'LAR

ASRIN FELAKETİ

27 Şubat 2023 12.00 itibarıyla

STK'lerin deprem bölgesindeki yardım seferberliği devam ediyor

Sivil toplum kuruluşları (STK), "asrın felaketi" olarak nitelendirilen Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen bölgede yaraları sarmak için insani yardım çalışmalarını sürdürüyor

Kaynak: "STK'lerin Deprem Bölgesindeki Çalışmaları Sürüyor", Anadolu Ajansı, 11 Şubat 2023.

afetzedelere destek vermiştir.⁶ STK'ların afet sonrası etkisi bazı ülkelerde çok daha büyüktür. Örneğin Bangladeş'te afet acil durumunda afetzedelere yardımda STK'ların kapladıkları alan yüzde 80'leri bulabilmektedir.⁷

Genelde afetlerde özelde deprem afetinde Türkiye'nin de önemli tecrübeleri bulunmaktadır. Kuşkusuz 6 Şubat 2023 depremlerinden önce bu tecrübelerin en büyüğü 1999 Marmara depremleri olmuştur. 1999 Marmara depremlerinden önce kamunun (belediyeler de dahil) ha-

zırda bir afet planı olmaması dolayısıyla önemli bir boşluk ortaya çıkmıştır. Afet sonrasında STK'lar kamu kurumlarından önce deprem alanlarında bulunarak arama kurtarma ve diğer insani yardım faaliyetleri konusunda önemli işlevler üstlenmiştir. Bu yönüyle STK'lar için 1999 Marmara depremleri bir "milat" veya "diriliş" olarak zikredilebilmektedir.⁸

STK'lar için milat/diriliş olma 1999 Marmara depremleri sonrasında üç seviyede görünür olmuştur: i) daha evvel olmayan insani yardım alanında yeni STK'ların kurulduğu gözlemlenmiş, ii) daha evvel var olan bir kısım insani yardım kuru-

6 Fatma Neval Genç, "Afetlerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: 1999 Marmara Depremi Örneği", III. Uluslararası STK'lar Kongresi Bildiriler Kitabı, haz. Ali Akdemir vd., (18 Mart Üniversitesi Yayınları, Çanakkale: 2006), s. 257.

7 Paul, "Relief Assistance to 1998 Flood Victims: A Comparison of the Performance of the Government and NGOs", s. 79.

8 Nisbet Gamze Toksoy, "17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul: 2000), s. 18-19.

luşu pasiflikten aktifliğe geçmiş, iii) aktif olanların bir kısmı da ulusal ölçekten uluslararası ölçüğe erişmiştir.⁹ Nihayetinde STK'lar Türkiye'de başta yoksulluk alanı olmak üzere ihtiyaç duyulduğunda afet gibi acil durumlarda da meşru bir aktör halini almıştır.¹⁰ 6 Şubat depremlerinde STK'ların sahadaki varlık düzeyleri (Şekil 1) de bu meşruiyeti gösterir niteliktedir.

Sahada başta arama kurtarma ve insani yardım yapan STK'lar olmak üzere eğitim, sağlık ve iş dünyası gibi hemen hemen her alandan STK'nın varlığı dikkat çekmektedir.

AFETLERDE STK YARDIMLARININ KOORDİNASYONU

Burada temel soru şudur: STK'lar afetler sonrasında birbirleriyle ilişki içerisinde bir koordinasyon sistemine dahil midir, işin boyutları nelerdir, neler olmalıdır?

Afet sonrasında ilk 24 ve 72 saatlik dönemlerde “koordinasyon” en önemli meseledir. Koordinasyon en başta arama kurtarma görevinde kamu bağlamındadır ve sonrasında insani yardım ile ilgilidir. 17 Ağustos 1999 depremi sonrasında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 4,5 saat iletişimin kesildiğini, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ise ancak telsiz üzerinden haberleşme sağlayabildiklerini ifade etmişlerdir.¹¹

İletişim alanındaki aksaklıklar –doğrudan sosyal politika/hizmet ile ilgili olmadığı için– bir kenara konulduğunda afet sonrasında STK'ların sahadaki varlıklarının koordine edilmesi noktasında nelerin olduğuna ve olması gerektiğine bakılmalıdır.

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki 6 Şubat depremleri ile başlayan süreçte STK'ların sahadaki varlıkları ve gönüllülerin katkıları takdir edilecek boyuttadır. Bu durum STK'lara yönelik afet sonrasında insani yardım konusundaki beklentileri de artırmış gözükmektedir. Böyle bir beklenti, her kesimden hatta insani yardım faaliyeti hiç yapmamış olan STK'lar için de geçerli hale gelmiştir. Bu beklentilerden dolayı sahada insani

STK'ların afet sonrası insani yardım faaliyetlerinde arama kurtarmanın dışında en önemli mesele koordinasyondur. Bu koordinasyon ne kadar iyi olursa afetzedelerin ihtiyaçları da o derece hızlı ve makul şekilde sağlanacaktır.

yardım yapmış olanların yanında yapmamış olan STK'ların varlığı, birçok faydanın yanında çeşitli sorunları da doğurabilmektedir ki bunların temeli olan sorun ise koordinasyon bağlamındadır. Çünkü insani yardım tecrübesi olmayan STK'lar da acil durumlarda sahaya inebilmektedir. Özellikle 6 Şubat depremlerinden hemen sonra akın deprem bölgesine gönüllü olarak gidenlerin olduğu bilinmektedir. Buna ek olarak afet alanının büyüklüğü ve afetzedelerin sayısının da çok yüksek olması STK'ların koordinasyonunda ayrıca bir sorun teşkil etmiştir.

Bununla birlikte sahada STK'lar arasında hiçbir koordinasyon olmadığı sonucuna varılmamalıdır, koordinasyon vardır ama “kısıtlı alanda” ve “belli sayıda STK ile” işlemektedir.

Kısıtlı alandan kasıt, deprem sonrasında insani yardımın her alanını kapsamak yerine bir kısmını kapsayan ya da doğrudan insani yardım alanına denk gelmeyen hususlarda koordinasyonun olmasıdır. Örneğin afet sonrası

9 Toksoy, “17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, s. 29, 64.

10 Ertuğrul Altay, “Afet Dönemlerinde Kamu-STK İşbirliği”, *İdarecinin Sesİ*, (Kasım-Aralık 2011), s. 47.

11 Tüba Karahisar, “Olası Bir Depremde Koordinasyonun Sağlanması ve Medyanın Rolü”, *Beykoz Akademi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, (2016), s. 50.

psikososyal hizmetler alanında STK'lar arasında bir koordinasyon 11 Haziran 2005'te "Ulusal ve Uluslararası Afet Yönetiminde Türk Sivil Toplum Kuruluşları Güçbirliği Protokolü" adıyla bağitlanmıştır.¹² Protokol hem psikososyal hizmet gibi "belli bir alan"a yöneliktir hem de Türkiye Kızılay Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Türkiye Psikiyatri Derneği, Türk Tabipler Birliği, İstanbul ODTÜ Mezunları Derneği ve Ankara ODTÜ Mezunları Derneği arasında olması nedeniyle belli sayıda STK'yı bağlamaktadır. 6 Şubat depremleri sonrasında da benzer şekilde bir yandan kısıtlı alanda işlevi olan STK'lar devreye girmiş bir yandan da küçük koordineler içinde –afet dışındaki dönemlerde çeşitli isimlerdeki platformlardan oluşan– STK'ların varlığı söz konusu olmuştur, olmaya da devam etmektedir. Küçük gruplar halinde koordine olanların bir kısmının ideolojik bir zeminde koordine oldukları da not edilmelidir.¹³ Bu durum çok büyük sorun olmasa da zaman zaman afetzedelere iletilmesi için bu STK'lara bağışların verilmesi tartışmalarında gerginlikler doğurabilmektedir.

Nihayetinde bir yandan "belli alanda" bir yandan da "belli sayıda" STK'nın sahadaki varlıkları ilk etapta gönüllülük açısından önemlidir. Bazı boşlukların doldurulması, aksaklıkların telafi edilmesi noktasında gereklidir ancak gönüllülerin afet öncesinde, afetzedelerin psikolojisini ve yardım dağıtım mantığını bilen birer gönüllü haline getirilmeden sahada dağınık bir görünüm arz etmeleri kaçınılmazdır. Bu durum ise zaman zaman afet sonrasında sahada profesyonel bir şekilde insani yardım yapanlar açısından engelleyici bir sorun olabilmektedir. Çünkü yardımların

dağıtılma biçiminde incitici görüntülerin olması, "ihtiyaçlarını utandıkları için gizleyen" önemli bir afetzede kitlesi anlamına gelmektedir.¹⁴ Bu nedenle afet sonrasında STK'ların elinde önemli bir güç olan "gönül gücü"nü koordine etmek, başlı başına afet sonrası insani yardımların şekil almasında önemli bir husustur.

Afet sonrasında STK'ların koordinasyonu meselesinde önemli bir husus da ihtiyaçların tespiti. Afet sonrasında arama kurtarmanın dışında ilk günden itibaren insani yardımların afetzedelere ulaştırılması STK'ların yaptıkları işlerdendir. Türkiye'de STK'ların bu konudaki tecrübeleri makul seviyelerdedir ancak buradaki mühim mesele yapılacak insani yardımların neler olduğunun yani ihtiyaçların tespitidir. Bu tespitin yapılması ve "insani yardım lojistiği"nin gereği olarak doğru malzemeleri, doğru kişiye, doğru miktarda, doğru şekilde, doğru zamanda ve doğru yerde ulaştırmak başlı başına STK'ların koordinasyonu ile ilgili bir durumdur (Şekil 2).

17 Ağustos 1999 depremi sonrasında STK'ların böyle bir koordinasyonu başaramadıkları kayda geçmiştir.¹⁵ 6 Şubat depremleri sonrasında Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının (AFAD) en son 15 Şubat 2023'te yayımladığı (aynı) ihtiyaç listesinin¹⁶ hangi STK'larda ne kadar olduğu, bunların hangi kişilere, hangi miktarlarda, hangi şekillerde, hangi zamanlarda ve hangi yerlerde iletildiği sorusunun cevabı açık ve net bir şekilde bulunmamaktadır. Bu durum afet sonrasında insani yardım STK'larının sahadaki varlıklarının görülmesi anlamına gelse de net bir şekilde varlıklarının boyutunu ve etkinliğinin bilinmemesi anlamını taşımaktadır.

12 Fatih Altun, "Afetlerde Psikososyal Hizmetler: Marmara ve Van Depremleri Karşılaştırmalı Analizi", *ÇEKMECE İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8-9, (2016), s. 191.

13 Toksoy, "17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", s. 49.

14 Toksoy, "17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", s. 35.

15 Toksoy, "17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", s. 35.

16 AFAD Başkanlık, Twitter, 15 Şubat 2023, <https://twitter.com/AFAD-Baskanlik/status/1625880791321350144>, (Erişim tarihi: 28 Şubat 2023).

ŞEKİL 2. İNSANİ YARDIM LOJİSTİĞİNİN UNSURLARI

Kaynak: Mehmet Tanyaş, Yavuz Günalay, Levent Aksoy ve Burak Küçük, *İstanbul İli Afet Lojistik Planı Kılavuzu*, (LOGİDER Yayınları, İstanbul: 2013), s. 17.

Afet sonrasındaki insani yardım STK'larının varlıklarının boyutlarının bilinmemesi aynı zamanda "görev tekrarı" ve "israf" sorununu da doğurabilmektedir. Her bir STK'nın örgütsel yapısının aynı olmaması, çalışma şeklinin farklı olması, tecrübe düzeylerinin değişkenliği ve özellikle birlikte çalışma tecrübelerinin olup olmaması, bazılarının insani yardım alanında yeni olması ve afet bölgesini bilmemesi gibi belli faktörler nedeniyle afetzedelere yönelik insani yardım faaliyetlerinde koordinasyon sorunu yaşamayı ve neticede gereksiz tekrarlara düşülmesi problemleriyle karşılanmaktadır.¹⁷ Bunlara uluslararası insani yardım STK'ları da eklendiğinde koordinasyon ve mükerrerlik sorunu daha net açığa çıkmaktadır.¹⁸

¹⁷ Genç, "Afetlerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: 1999 Marmara Depremi Örneği", s. 167.

¹⁸ 1999 Marmara depremleri sonrasında yaklaşık 80 kadar uluslararası yardım kuruluşunun deprem sonrası iyileştirme çalışmalarına katıldığı rapor edilmektedir. Bkz. *Türkiye'de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu*, (JICA-Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı ve İçişleri Bakanlığı, Ankara: 2004), s. 101; 6 Şubat depremleri sonrasında da uluslararası kamu ve sivil kurumların sahada oldukları görülmekte ancak sayıları konusu henüz belirsizdir.

İNSANİ YARDIM STK'LARININ KOORDİNASYONU

Bu sorunu çözebilmek için insani yardım STK'ları arasında otomasyon destekli ortak bir ağ kurulmalıdır.¹⁹ Böylece ilgili tüm STK'ların birbirlerinden ve ilgi alanlarından haberdar olmaları sağlanacaktır. Bu ağ, sistemdeki STK'lara açık olduğu gibi ana hatları ile halka da açık olmalıdır ki halkın hangi STK'nın insani yardım alanındaki faaliyetlerine gönüllü olarak dahil olabileceği konusunda bilgisi ve tercihi olabilsin.

Böyle bir ortak ağın esas formülasyonu, aktörün görevi/işlevi temelli olmalıdır. Normalde ortak ağ sistemleri (i) kişiler arasındaki ilişkilere göre yapı temelli güç, (ii) sahip olunan kaynak temelli güç, (iii) aktör temelli güç, (iv) algı temelli güç ve

¹⁹ Karahisar, "Olası Bir Depremde Koordinasyonun Sağlanması ve Medyanın Rolü", s. 51.

TABLO 1. AFET DÖNEMLERİNDE STK'LARIN GÖREV DAĞILIM ALANLARI

	Grup 1	Grup 2	Grup 3	Grup 4	Grup 5	Grup 6	Grup 7	Grup 8	Grup 9	Grup 10	Grup 11	Grup X
İşlev/Görev Alanları												
Barınma ve Isınma Görevi	✓											
Gıda ve Mutfak Görevi		✓										
Giyim Görevi			✓									
Temizlik ve Hijyen Görevi				✓								
Eğitim ve Teknik Malzeme Görevi					✓							
Psikososyal Destek Görevi						✓						
Çocuk ile İlgili Görevler							✓					
Kadın ile İlgili Görevler								✓				
Engelli ile İlgili Görevler									✓			
Yaşlı ile İlgili Görevler										✓		
Şehit Yakını ve Gaziler ile İlgili Görevler											✓	
X ile İlgili Görevler												✓

(v) politik temelli güç şeklinde oluşabilmektedir. Burada ihtiyaç olan ortak ağ sistemi, aktör temelli olandır çünkü aktör temelli yapılanma karmaşık afet sürecini idare etme, sürece katkı sağlama ve görevleri/işlevleri başarı ile yerine getirme üzerine kuruludur.²⁰ Bu çerçevede STK'lar için otomasyona dayalı ortak ağın görev/işlev temelli sistematığı şu şekilde somutlaştırılabilir. Yani Tablo 1 şunları söylemektedir:

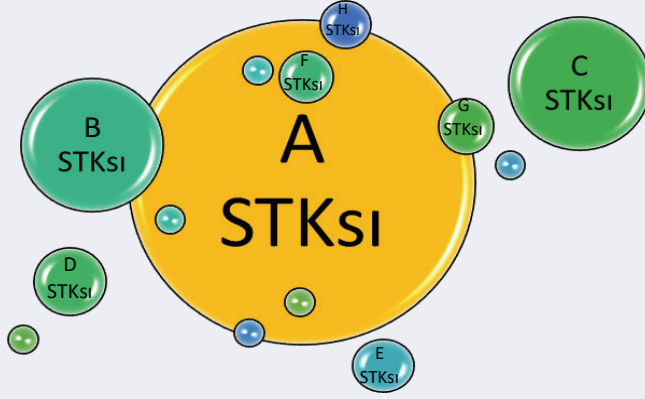
- Afetlerde insani yardım anlamında belli başlı işlev/görev alanları bulunmaktadır. Bunlar: barınma ve ısınma görevi, gıda ve mutfak görevi, giyim görevi, temizlik ve hijyen görevi, eğitim ve teknik malzeme görevi, psikososyal destek görevi, çocuk ile ilgili görevler, kadın ile ilgili görevler, engelli ile ilgili görevler, yaşlı ile ilgili görevler, şehit yakını ve gaziler ile ilgili görevler olarak sıralanabilir. Ancak başka görev alanları (X) da duruma ve ihtiyaca göre ortaya çıktığında sisteme dahil edilmelidir.

- Her bir “görev alanı” bir grup STK'ya zimmetlidir. Örneğin barınma ve ısınma görevi Grup 1'in içinde olan STK'ların işidir. Bu STK'lar sadece bu işlev/görev ile sınırlıdır. Böylece 11+ görev/işlev alanına denk gelecek 11+ STK grubu söz konusudur.
- Her bir grupta ne kadar ilgili STK'nın olacağı konusu, sabit olmayıp gerekli tecrübe ve yetkinlik çalışmalarından sonra belirlenen sayıda olmalıdır.

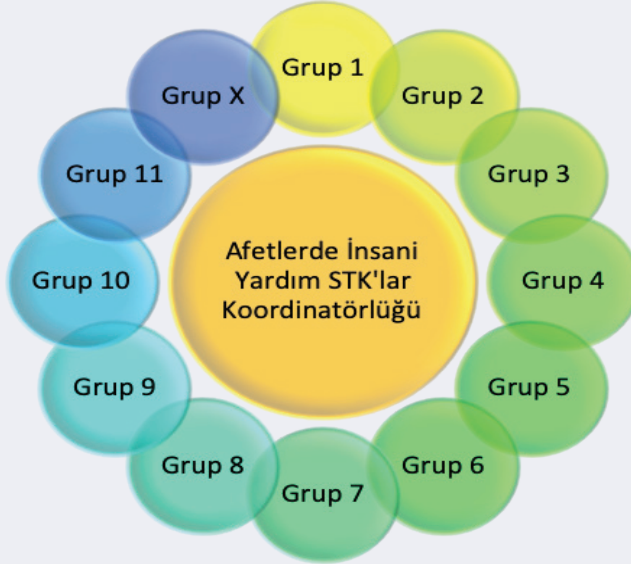
Öte yandan bu 11+ STK gruplarının kendi içlerinde de belli bir sistematik söz konusu olmalıdır. Örneğin “gıda ve mutfak görevi” ile ilgili Grup 2 ele alınsın (Şekil 3). Grup 2'nin içinde Türkiye ölçeğinde gıda ve mutfak konusunda en tecrübeli ve yetkin olan A STK'sı işin koordinatörü olmalıdır. Yine gıda ve mutfak konusunda tespit edilen diğer STK'lar da (B, C, D) Grup 2 içinde görev dağılımına göre hareket etmelidir. Bu tarz bir yapılanmada tecrübesizlik ve yetkinlik sorunlarından dolayı Grup 2'de olması pek mümkün olmayan bazı küçük STK'lar da sü-

20 Genç, “Afetlerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: 1999 Marmara Depremi Örneği”, s. 166.

ŞEKİL 3. STK GRUPLARININ KENDİ ARALARINDAKİ DURUMU

ŞEKİL 4. STK GRUPLARININ KOORDİNASYONU

rece makul seviyelerde dahil edilerek –bir nevi katkı sağlarken– yetiştirilmelidir.

Elbette bu STK grupları arasında iş birliği veya geçişkenlikler olacaktır, olmalıdır. Bu anlamda ortak ağ, sistematik olmakla birlikte katı değil de esnek disiplinli bir yapılanma olmalıdır.

STK gruplarının arasındaki koordinasyonun sağlanması için “Afetlerde İnsani Yardım STK’la-

rı Koordinatörlüğü” merkezinde bir sistematik olmalıdır (Şekil 4). Grupların aralarındaki ilişki bazen doğaçlama zaruretler şeklinde olabilse de temelde bu koordinatörlük üzerinden işlemelidir. Örneğin eğitim ve teknik malzeme görevi olan Grup 5 ile çocuk ile ilgili görevleri olan Grup 7 (Tablo 1) çocukların eğitim ihtiyacı söz konusu olduğunda belli geçişkenlikler/çakışmalar ile kar-

şı karşıya gelecektir. Bu durumlarda mükerrerlik veya aksaklıklar olmaması adına bazen iki grup doğrudan temas edebilmeli ama temelde koordinatörlük ile süreç yönetilmelidir.

Nihayetinde STK'ların akredite edilmesi, akredite edilenlerin hangi grupta yer alacağına tayin edilmesi, her bir gruptaki koordinasyonun hangi STK'da olacağına belirlenmesi ve Afetlerde İnsani Yardım STK'ları Koordinatörlüğünün yönetim yapısı afet öncesinde planlanmalıdır. Planlamanın kamu-sivil iş birliği ve kamu denetimi üzerinden olması ve şeffaflığının merkeze alınması esas kabul edilmelidir.

SONUÇ

Afetlerin büyüklüğü arttıkça afet sonrası için yapılan planlamalar çerçevesinde hükümet, belediyeler ve STK'lar tek başına yeterli olamamaktadır. Hal böyle olduğu içindir ki afet sonrasındaki süreçlerde STK'ların varlığı önemlidir. Çünkü geniş bir esnek yapılanmaya sahip olan STK'lar hem kamunun yetişemediği alanlara ulaşabilmekte hem de geniş bir gönüllü bulabilme zemini sunabilmektedir.

STK'ların afet sonrası insani yardım faaliyetlerinde arama kurtarmanın dışında en önemli mesele koordinasyondur. 6 Şubat depremleri sonrasında sahadaki STK sayısı kesin olmamakla

birlikte resmi kaynakların açıklamalarına bakılarak –insani yardım maksadıyla– tahminen 2 bine yakın STK'nın deprem bölgelerinde aktif çalıştığı söylenebilir.

Bu (tahmini) sayı için en önemli mesele koordinasyondur. STK'lar arasında ne kadar koordinasyon olursa afetzedelerin ihtiyaçları o derece hızlı ve makul şekilde sağlanmış olacaktır. Kesin olarak söylemek kolay olmasa da ilk bakışta 1999 Marmara depremlerinde –ve yine 2011 Van depremlerinde– olduğu gibi insani yardım STK'ları arasında koordinasyon sorunu olduğu gözlemlenebilmektedir.

Bu sorunun –en azından başka afetlerde benzer şekilde olmaması adına– aşılması için belli bir sistematığe ihtiyaç vardır. Bu sistematik ise insani yardım STK'ları arasında otomasyon destekli ortak bir ağın kurulmasıdır.

Bu temel çözümün yanında iki noktada da teşviklerin olması gerekmektedir:

- Hem toplam STK sayısının ve niteliğinin artması hem de özelde sosyal politika ile ilgili STK sayısının ve niteliğinin artması teşvik edilmelidir.
- Arama kurtarmanın yanı sıra bizzat ve sadece afet sonrası sosyal/insani yardım STK'larının kurulmasına yönelik teşvikler artırılmalıdır.

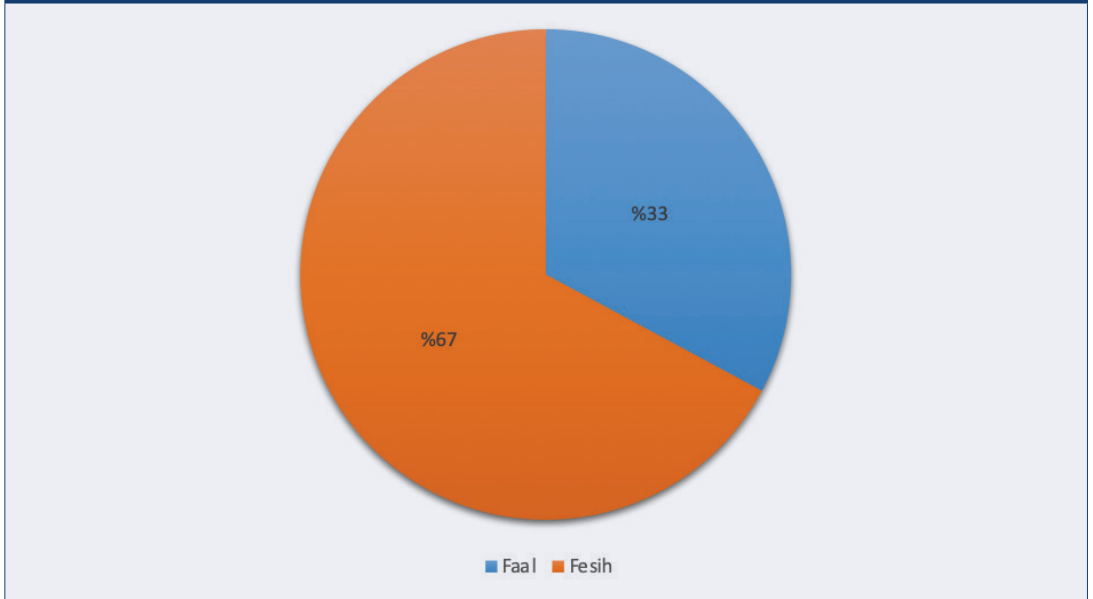
EK - TÜRKİYE’NİN SIVİL TOPLUM GÜCÜ VE SOSYAL POLİTİKA ALANI

GRAFİK 1. TÜRKİYE’DEKİ FAAL DERNEK SAYISI (2000-2023)

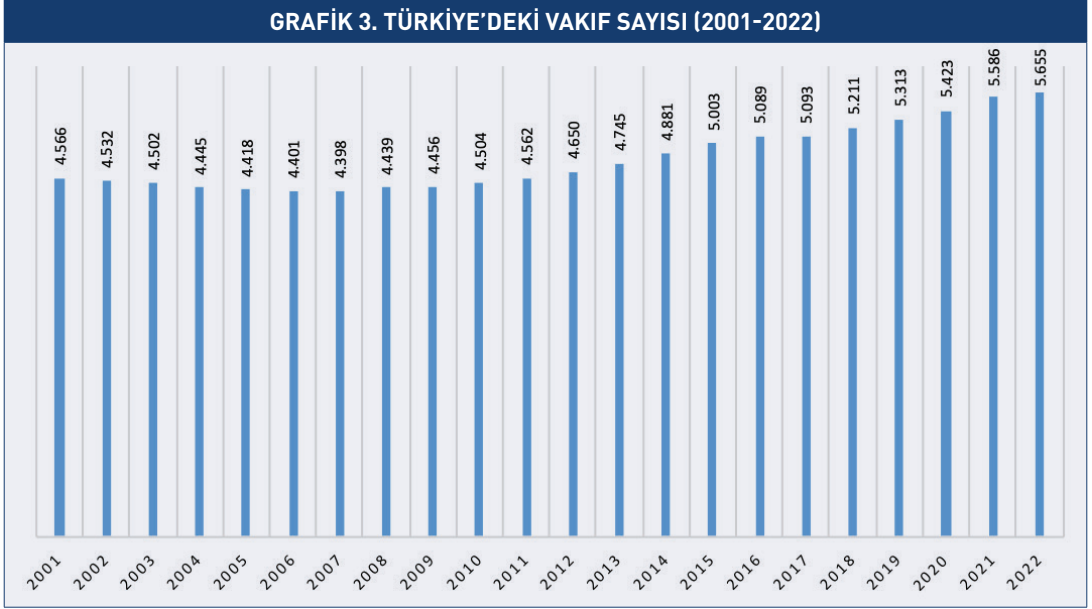

Kaynak: "Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları", T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, <https://www.siviltoplum.gov.tr/yillara-gore-faal-dernek-sayilari>, (Erişim tarihi: 18 Şubat 2023).

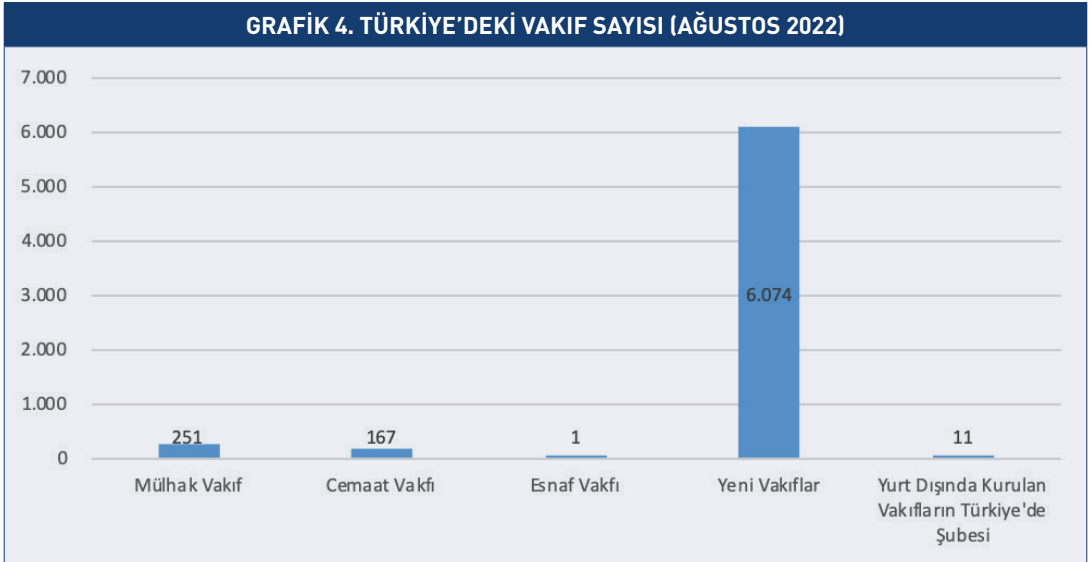
GRAFİK 2. TÜRKİYE’DEKİ DERNEKLERİN FAAL VE FESİH DURUMLARI (YÜZDE)

Kaynak: "Faal ve Fesih Dernek Sayıları", T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, <https://www.siviltoplum.gov.tr/faal-ve-fesih-dernek-sayilari>, (Erişim tarihi: 18 Şubat 2023).

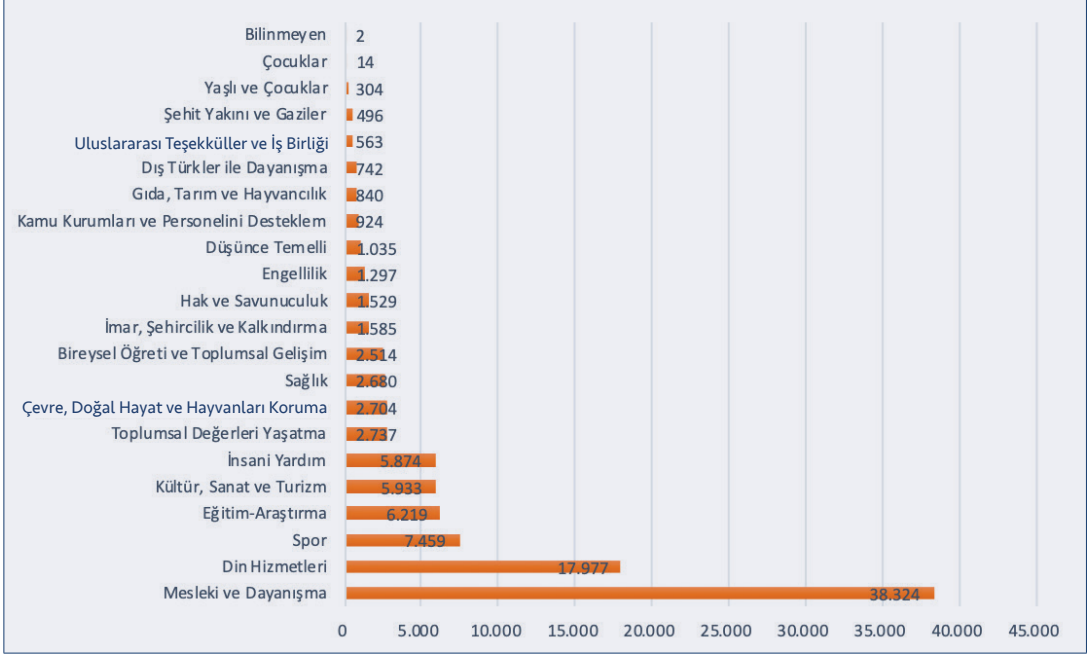

Kaynak: "Yeni Vakıfların Yıl Bazında Dağılımı [2001-11.08.2022]", T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/002yeni-vakiflarin-yil-bazinda-dagilimi-2000-07082.pdf, [Erişim tarihi: 18 Şubat 2023].

Kaynak: "Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı", T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/001vakif-larin-turlerine-gore-dagilimi05082020.pdf, [Erişim tarihi: 18 Şubat 2023].

GRAFİK 5. TÜRKİYE'DEKİ DERNEKLERİN FAALİYET ALANLARINA GÖRE DAĞILIMI

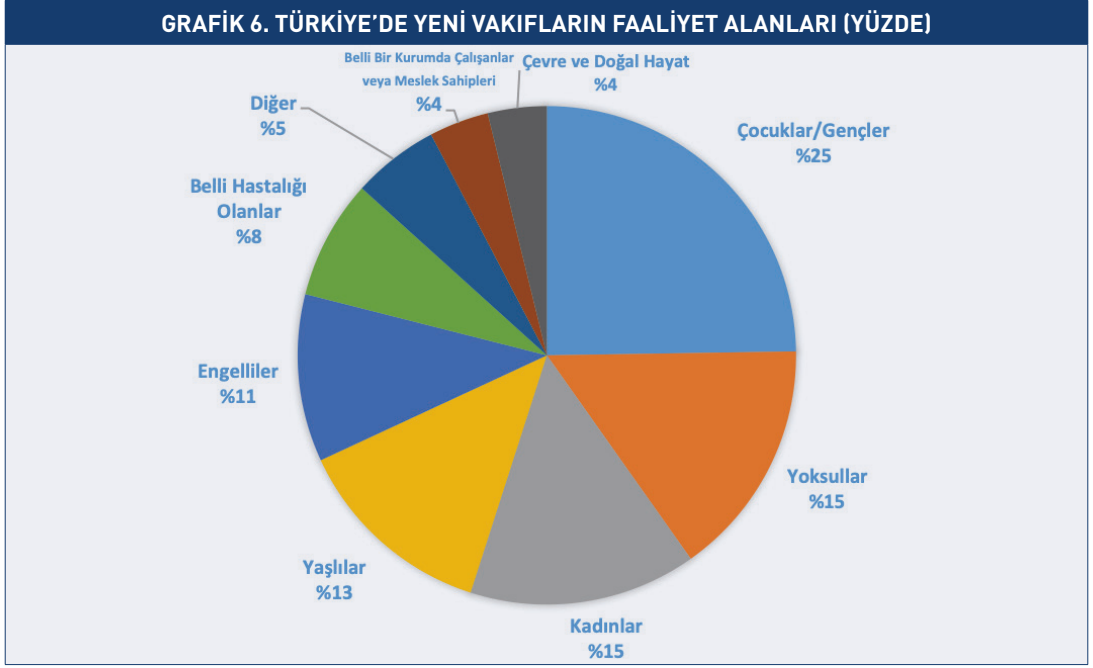

Kaynak: "Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı", T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi>, (Erişim tarihi: 18 Şubat 2023).

TABLO 2. DERNEKLERİN SOSYAL POLİTİKA İLE BAĞLANTILI FAALİYET ALANLARI

Faaliyet Alanı	Sayı	Oran (Yüzde)
İnsani Yardım	5.874	5,77
Engellilik	1.297	1,27
Şehit Yakını ve Gaziler	496	0,49
Yaşlı ve Çocuklar	304	0,30
Çocuklar	14	0,01
Toplam	7.985	7,84

Kaynak:

Kaynak: "Hedef Kitlelerine Göre Yeni Vakıfların Dağılımı", T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/009hedef-kitlesine-gore-yeni-vakiflarin--dagilimi.pdf, (Erişim tarihi: 18 Şubat 2023).

AFET SONRASI SIVİL TOPLUM YARDIMLARININ KOORDİNASYONU

FARUK TAŞÇI

SETA | ANALİZ

Afetzedelere yönelik başta kamu (hükümet kurumları ve belediyeler) olmak üzere sivil toplum kuruluşları (STK), özel sektör ve gönüllü kişiler ile uluslararası kurum ve kuruluşlar destekler sunmaktadır. Desteklerin önceliği arama kurtarma faaliyetleri olsa da destekler bir müddet sonra insani yardımlar olarak devam etmektedir. İşte bu noktada STK'ların işlevleri önem kazanmaktadır.

Türkiye'de STK'ların sayısı 107 bin 417 olmakla beraber sosyal politika alanı ile ilgili olanların oranı derneklerde yüzde 7,84'e, vakıflarda ise yüzde 79'lara tekabül etmektedir. Bunlar içerisinde insani yardım yapabilme gücü fiilen olanların oranı daha da düşük durumdadır. Bununla birlikte afet dönemlerinde gönüllülük hassasiyetinin öne geçmesine bağlı olarak insani yardımda olmayan veya olsa dahi yeterince aktif olmayan STK'ların sahaya dahil ile afetlerde STK yoğunluğu kendini göstermektedir. Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremleri sürecinde de durum böyle olmuş ve resmi açıklamalara göre 2 bine yakın STK sahada insani yardım sürecinin bir parçası halinde hareket etmiştir.

1999 Marmara ve 2011 Van depremleri örneklerinde de STK'ların belirgin şekilde koordinasyon sorunu yaşadığı gözlemlenmiştir. Koordinasyon sorununun sonucu olarak mükerrerlik başta olmak üzere faydaların yanında aksaklıklar ve başka sorunlar çıkmaktadır. Bunları aşma adına otomasyon destekli ortak bir ağ kurulması elzemdir. Bu ortak ağ ise görev/işlev temelli olmalıdır.

Bu analizde afetlerde sivil toplum tecrübesinin önemi, Türkiye'deki insani yardım STK'larının koordinasyonunun gerekliliği ve bunun ise otomasyon destekli ortak bir ağ kurulmasıyla sağlanabileceği konuları incelenmektedir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL